

RAPPORT A11-082-F

Archeologisch onderzoek aan de
Ketenbosweg 14 te Gorssel
(gemeente Lochem)

Bureauonderzoek

ArcheoMedia

RAPPORT A11-082-F

**Archeologisch onderzoek aan de
Ketenbosweg 14 te Gorssel
(gemeente Lochem)**

Bureauonderzoek

Opdrachtgever:	De Cloese Vastgoed BV Postbus 264 7240 AG Lochem
contactpersoon:	dhr. J.J. Vos tel.: 0573-222690 e-mail: jj.vos@decloese.nl

COLOFON

Projectcode:	A11-082-F
Bestandsnaam:	Archeologisch onderzoek aan de Ketenbosweg 14 te Gorssel (gemeente Lochem). Bureauonderzoek.
Datum:	oktober 2011
Auteur:	dr. P.T.A. de Rijk
Projectleider:	dr. P.T.A. de Rijk
Bureauonderzoek:	dr. P.T.A. de Rijk
Redactie:	drs. R.F Engelse
Digitale uitwerking tekeningen:	drs. A. Timmers
Archeologische interpretatie:	dr. P.T.A. de Rijk
Advisering:	dr. P.T.A. de Rijk
Autorisatie:	

drs. A. Wagner
senior KNA-archeoloog ArcheoMedia BV
e-mail: wagner@arnicon.nl

©ArcheoMedia BV, archeologisch onderzoeks- en adviesbureau, 2011, Capelle aan den IJssel

ISBN/EAN: 978-90-5970-755-9

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Betrouwbaarheid van archeologisch onderzoek

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en richtlijnen, zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (versie 3.2) van het Centraal College van Deskundigen.

Certificering

ArcheoMedia BV heeft sinds 1994 een veiligheidsbeheerssysteem dat voldoet aan de eisen van de VCA. Sinds 1996 voldoet het kwaliteitssysteem van ArcheoMedia BV aan de eisen van de NEN-EN-ISO 9001. Sinds 2003 voldoet het kwaliteitssysteem aan de eisen van de NEN-EN-ISO 9001:2000.

ArcheoMedia BV is door het College voor de Archeologische Kwaliteit en de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geschikt bevonden voor het verrichten van vergunningsgebonden opgravingswerkzaamheden.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	3
2 AANLEIDING ONDERZOEK EN BELEIDSKADER	4
3 ONDERZOEKSVRAGEN	6
4 BUREAUONDERZOEK	7
5 SPECIFIEKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	13
6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	15
GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR	16
BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN	17
OVERZICHT VAN GEOLOGISCHE EN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN	18

BIJLAGE 1 NIEUWBOUWPLAN

SAMENVATTING

Naar aanleiding van het voornemen om op de onderzoekslocatie aan de Ketenbosweg 14 te Gorssel (gemeente Lochem) nieuwbouw te verrichten is door ArcheoMedia BV, in opdracht van De Cloese Vastgoed BV, een bureauonderzoek uitgevoerd.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat:

- de bodem op de onderzoekslocatie bestaat uit het Lp. van Wierden (dekzand);
- de onderzoekslocatie volgens de Archeologische Monumentenkaart geen onderdeel uitmaakt van een gebied met een vastgestelde archeologische waarde;
- de onderzoekslocatie volgens de IKAW een middelhoge archeologische trefkans heeft;
- de CHW aan de onderzoekslocatie een hoge waarde toekent;
- van de onderzoekslocatie zelf geen waarnemingen of vondstmeldingen bekend zijn;
- de verwachting op grondsporen en/of vondsten uit de periode Mesolithicum-late middeleeuwen middelhoog is;
- de verwachting op grondsporen en/of vondsten uit de Nieuwe tijd hoog is.

Conclusie

De resultaten van het bureauonderzoek geven geen aanleiding tot aanpassingen in de voorgenomen bouwplannen op de onderzoekslocatie. Er is weliswaar een middelhoge verwachting op archeologische resten uit de periode Mesolithicum-late middeleeuwen en een hoge verwachting op resten uit de Nieuwe tijd (NTC) in de vorm van bebouwing en perceelsgreppels, maar: van eventuele sporen zullen slechts de diep ingegraven restanten nog aanwezig zijn, wat ten hoogste een onsamenhangend patroon van enkele sporen zal opleveren. En met betrekking tot de Nieuwe tijd: de wetenschappelijke waarde en zeldzaamheid van een gebouw uit de tweede helft van de 19^e eeuw en van perceelsgreppels kan als gering worden ingeschaald.

Aanbevelingen

Op basis van dit bureauonderzoek wordt een archeologisch vervolgonderzoek op de onderhavige onderzoekslocatie niet noodzakelijk geacht.

Met betrekking tot deze aanbeveling dient contact te worden opgenomen met de bevoegde overheid.

De kans bestaat dat (vondstarme) archeologische sporen en vondsten in de bodem aanwezig zijn die in de uitvoeringsfase van toekomstige bodemingrepen aan het licht komen. Voor dergelijke vondsten bestaat een wettelijke meldingsplicht ex artikel 53 van de Monumentenwet 1988 en de Wet op de archeologische monumentenzorg. Bij graafwerkzaamheden dient men dan ook attent te zijn op eventuele vondsten. De opdrachtgever verplicht de aannemer(s) om attent te zijn op eventuele vondsten en/of sporen tijdens de werkzaamheden en verplicht hen archeologische vondsten onverwijld te melden bij de bevoegde overheid.

Afbeelding 1: regionale overzichtskaart Gorssel met ligging onderzoekslocatie.

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnaam:	Ketenbosweg 14 te Gorssel
Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Lochem
Plaats:	Gorssel
Straatnaam:	Ketenbosweg 14
Kadastrale gegevens locatie:	kadastrale gemeente Gorssel, sectie E, perceelnummers 8698 (Ketenbosweg 12 / Dammerholtsweg) en 7294 (Ketenbosweg 6)
Datum bureauonderzoek	oktober 2011
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnr.:	48784
Soort onderzoek:	bureauonderzoek
Oppervlakte:	6.905 m ²
RD-coördinaten:	x = 210.730, y = 469.357 (NO) x = 210.770, y = 469.262 (ZO) x = 210.708, y = 469.238 (ZW) x = 210.664, y = 469.343 (NW)
Bevoegde overheid:	gemeente Lochem postbus 17 7240 AA Lochem
Contactpersoon:	dhr. A. de Bert (Dienst Ruimtelijke Ordening) tel.: 0573-289 222 e-mail: info@lochem.nl
Adviseur bevoegde overheid:	p.a. Gemeente Apeldoorn Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling Postbus 9033 7300 ES Apeldoorn
Contactpersoon:	mw. drs. N.F.H.H. Vossen (regioarcheoloog Stedendriehoek) tel: 055-5802855 / 06-43986656 e-mail: regioarcheoloog@apeldoorn.nl
Beheer en plaats van resp. vondsten en documentatie:	Gelders Archeologisch Centrum p/a Museum Het Valkhof Museum Kamstraat 45 6522 GB Nijmegen
Beheerder:	dhr. drs. L. Swinkels tel. 024-360 88 05 e-mail: l.swinkels@museumhetvalkhof.nl

2 AANLEIDING ONDERZOEK EN BELEIDSKADER

Aanleiding onderzoek:	De opdrachtgever is voornemens op de onderzoekslocatie aan de Ketenbosweg 14 te Gorssel (gemeente Lochem) nieuwbouw te realiseren. Daartoe is een omgevingsvergunning nodig waarvoor archeologisch onderzoek noodzakelijk is. De archeologische aanleiding voor het onderzoek volgt uit de grootte van het plangebied. De totale oppervlakte van de nieuwbouw zal ca. 6.905 m² bedragen. Bij een oppervlakte groter dan 100 m² is archeologisch vooronderzoek verplicht voorafgaand aan de planontwikkeling.¹
Toekomstige verstoringen:	In het huidige ontwerp- en inrichtingsplan blijft de huidige boerderij behouden terwijl de schuren inclusief funderingen gesloopt zullen worden. Daarnaast zullen negen nieuwe woningen gebouwd worden (zie bijlage 1). Vermoedelijk worden de woningen op staal gefundeerd, zo niet dan op heipalen. De precieze dieptes van de ontgravingen zijn nog niet bekend. Twee van de nieuwe woningen zullen middels een verhard toegangspad vanuit de Ketenbosweg ontsloten worden.²
Beleidskader:	Op basis van het Verdrag van Valletta (Malta) is besloten dat archeologisch onderzoek een onderdeel vormt van bestemmingsplanvoorbereidingen en/of uit te voeren projecten waarbij ingrepen in de bodem plaatsvinden. Het verdrag is uitgewerkt in de aangepaste Monumentenwet 1988 en de Wet op de archeologische monumentenzorg (in werking getreden per 1-9-2007). Het uitgangspunt ten aanzien van de aanwezige archeologische waarden in de planvorming is volgens rijks- en provinciaal beleid, behoud <i>in situ</i>.³ Door archeologie tijdig in de planvorming te betrekken, kunnen de archeologische waarden hierin eventueel worden ingepast. De provincie Gelderland onderschrijft deze stelling in de cultuurnota 'Belvoir 3 cultuurhistorisch beleid 2009' en het provinciaal beleidskader archeologie.⁴ In het algemeen richt de provincie haar aandacht enkel op archeologische gebieden van provinciaal belang: de zogenaamde parels. Delen van de gemeente Lochem maken volgens de huidige stand van zaken deel uit van één van de Gelderse parels (Achterhoek rond het natte midden: 15 zone oostelijk Zutphen-westelijk Lochem). De gemeente Lochem heeft nog geen eigen archeologiebeleid en volgt de provincie.⁵ Pas na de uitvoering van archeologisch vooronderzoek is het mogelijk een integrale afweging te maken, waarbij de nieuwverkregen archeologische gegevens betrokken dienen te worden. De bevoegde overheid zal de resultaten van het onderzoek toetsen. Op basis van dit onderzoek zal de bevoegde overheid een selectiebesluit nemen. De resultaten van het onderzoek dienen in de planvorming betrokken te worden. Het onderzoek en de adviezen hebben betrekking op archeologische vindplaatsen binnen het plangebied. Het onderzoek is afgestemd op het toekomstige grondverzet en de daarmee

¹ Provincie Gelderland 2009b.

² Schriftelijke mededeling dhr. J. Vos (opdrachtgever), d.d. 11-10-2011.

³ Zie Begrippen en afkortingen.

⁴ Provincie Gelderland 2009a, b.

⁵ Telefonische mededeling dhr. A. de Bert (gemeente Lochem), d.d. 12-10-2011.

	samenhangende verstoring van het bodemarchief met de daarin opgeslagen archeologische resten en waarden.
--	--

3 ONDERZOEKSVRAGEN

De onderzoeksvragen beperken zich in algemene zin tot het opstellen van een specifieke archeologische verwachting (per periode) voor de onderzoekslocatie. Aan de hand van de resultaten van dit bureauonderzoek kunnen vragen worden gesteld die tijdens eventueel vervolgonderzoek dienen te worden beantwoord.

Ten aanzien van het uit te voeren onderzoek kunnen de volgende onderzoeksvragen worden gesteld:

1.	Hoe is de geologische ondergrond van de onderzoekslocatie en wat betekent dat voor de specifieke archeologische verwachting?
2.	Welke archeologische resten worden in het plangebied verwacht? Wat is naar verwachting de aard, de datering en de ligging ervan?
3.	Wat is de mate van verstoring van de bodemopbouw in het onderzoeksgebied en wat zegt dit over de kans op de aanwezigheid van intacte archeologische resten?
4.	Is aanvullend onderzoek noodzakelijk? En zo ja, in welke vorm?

4 BUREAUONDERZOEK

Doel:	Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, de gaafheid en de conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Aan de hand van deze gegevens wordt een specifieke archeologische verwachting opgesteld.
Onderzoeksopzet:	Het onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de provincie en voldoet aan de KNA. Binnen het bureauonderzoek zijn drie deelprocessen te onderscheiden: <i>Bepalen onderzoekskader</i> Het vaststellen van de kaders waarbinnen het onderzoek dient plaats te vinden, bijvoorbeeld het afbakenen van het onderzoeksgebied. Tevens dienen het mogelijke toekomstige gebruik van het terrein en de consequenties daarvan voor het archeologische erfgoed te worden aangegeven. <i>Verzamelen bekende gegevens</i> Het verzamelen van gegevens die inzicht geven in het huidige gebruik van het terrein, het historische gebruik en de bekende archeologische waarden. Daartoe worden diverse bronnen geraadpleegd zoals oude kaarten, bodemkaarten en recente archeologische onderzoeken in de omgeving.⁶ In ieder geval wordt gebruik gemaakt van ARCHIS, de AMK, de CHW, KICH en de IKAW.⁷ <i>Opstellen archeologische verwachting</i> Door alle uit voorgaande stappen verkregen informatie te analyseren en te interpreteren, wordt een verwachtingsmodel opgesteld voor het betreffende plangebied. Daarin wordt aangegeven welke delen van het terrein een hoge, middelhoge, dan wel lage archeologische verwachtingswaarde hebben. Op basis van dit model wordt een advies gegeven over het te volgen vervolgtraject: geen verdere actie, beschermen of aanvullend onderzoek.

Bodemkundige gegevens

Geologie:	Volgens de Geologische overzichtskaart van Nederland ligt de onderzoekslocatie in een gebied met code Bx5: Lp. van Wierden (dekzand, eolisch, fijn tot matig grof zand uit de glaciële periodes). Noordelijk hiervan sluit een gebied met code Bx6 aan: Fm. van Bortel met een dek van het Lp. van Wierden (fluvioperiglaciële afzettingen [leem en zand] met een zanddek). ⁸
-----------	--

⁶ Zie de literatuurlijst.

⁷ Zie Geraadpleegde bronnen en literatuur; Begrippen en Afkortingen.

⁸ De Mulder *et al.* 2003. Het kaartblad 33 Oost van de Geologische kaart 1:50.000 is nog niet uitgegeven.

	Binnen een straal van 500 m van de onderzoekslocatie zijn een drietal Dino-loket boringen bekend:⁹ <u>Boring B33F0649 (ca. 100 m O onderzoekslocatie)¹⁰</u> 0,0-0,5 m –mv: bruin tot geelbruin zand, zwak siltig 0,5-0,8 m –mv: grijze leem, zwak zandig 0,8-4,0 m –mv: bruin tot grijs zand, matig fijn tot matig grof, zwak siltig, deels kleiig <u>Boring B33F0096 (ca. 175 m O onderzoekslocatie)¹¹</u> 0,0-9,9 m –mv: bruingrijs tot grijs zand, matig tot zeer grof, deels grindig 9,9-13,7 m –mv: grijze leem, deels humeus 13,7-41,0 m –mv: bruingrijs tot grijs zand, matig tot zeer grof, deels grindig tot 77,5 m –mv: afwisseling van leem en zand <u>Boring B33F0601 (ca. 425 m ZW onderzoekslocatie)¹²</u> 0,0-1,3 m –mv: geelbruin zand, matig fijn, zwak siltig 1,3-1,4 m –mv: geelbruine leem, sterk zandig 1,4-4,0 m –mv: geelbruin tot bruingrijs en bruin zand, matig fijn tot matig grof, zwak tot sterk siltig Tijdens milieukundig bodemonderzoek zijn op de onderzoekslocatie 16 boringen in een regelmatig raster gezet.¹³ De algemene bodemopbouw van de boringen is als volgt: 0,00-0,50 m –mv: bruingrijs zand, matig fijn, zwak siltig, licht humeus 0,50-1,50 m –mv: bruingeel zand (plaatselijk geelgrijs of grijs-wit), matig fijn, zwak siltig 1,50-2,00 m –mv: bruingeel of grijs-wit zand, matig fijn, zwak siltig 2,00-2,50 m –mv: grijs-wit zand, matig fijn, zwak siltig 2,50-4,45 m –mv: bruingrijs zand, matig fijn, zwak siltig
Geomorfologie:	Volgens Alterra ligt de onderzoekslocatie in een gebied met code 3L5: welvingen (dekzandruggen, al dan niet met oud landbouwdek/esdek).¹⁴ Dit dekzandlandschap is gedurende het Holocene versneden geraakt door talloze kleinere en grotere beken. De aanwezigheid van dekzandruggen en -laagten zorgden voor een sterk microreliëf. Het microreliëf heeft tot gevolg gehad dat op korte afstand verschillen voorkomen in bodemtype en hydrologische toestand.¹⁵
Bodem:	De bodem op de onderzoekslocatie heeft de code Hn21: dit zijn laag gelegen zandgronden (veldpodzolgronden) met een humeuze tot humusrijke bovengrond die dunner dan 30 cm is. Zij bestaan uit leemarm en zwak lemig fijn zand met sterk ontwikkelde inspoelingslaag

⁹ Dino-loket, geraadpleegd via www.dinoloket.nl d.d. oktober 2011.

¹⁰ x = 210.800, y = 469.360, ca. 6,70 m + NAP.

¹¹ x = 210.880, y = 469.380, ca. 6,96 m + NAP.

¹² x = 210.520, y = 468.910, ca. 7,70 m + NAP.

¹³ Latifiy 2011, 6.

¹⁴ Archis, geraadpleegd d.d. oktober 2011. De Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, kaartblad 33 is nog niet gepubliceerd.

¹⁵ Thijs 2009, 3.

	(humuspodzol-B), vaak verkit. De grondwatertrap is VII (GHG > 80 cm – mv, GLG > 160 cm – mv).¹⁶ Uit de boorstaten van het milieukundig booronderzoek, dat op de onderzoekslocatie is uitgevoerd, ontbreekt de humuspodzol-B en gaat de bouwvoor in ca. 50 cm over in de C-horizont.¹⁷ De aanwezigheid van puin in en het slechts licht humeuze karakter van de bovenste laag, bevestigt dat de B-horizont vergraven en de bodem tot op de C-horizont verstoord is.
--	--

Archeologische gegevens

Status onderzoekslocatie:	De onderzoekslocatie maakt geen deel uit van een terrein met een vastgestelde archeologische waarde.
AMK-terreinen in de omgeving:	Binnen een straal van 4 km bevinden zich drie AMK terreinen. Op een afstand van ca. 3,0 km ten ZZO van de onderzoekslocatie ligt AMK-terrein 2.699, een terrein van hoge waarde waarop in 1964 door een amateur vuurstenen artefacten uit het Mesolithicum c.q. Neolithicum zijn gevonden. Aan de westzijde van de IJssel liggen AMK-terreinen 12.718 (ca. 3,2 km ten WZW van de onderzoekslocatie) en 13.179 (ca. 3,7 km ten ZW van de onderzoekslocatie). De eerstgenoemde betreft een terrein van zeer hoge waarde met sporen van bewoning uit mogelijk het laat-Neolithicum. De laatstgenoemde betreft een terrein van hoge waarde met daarop de resten van kasteel Nijenbeek dat voor het eerst in 1266 genoemd wordt. Het kasteel heeft een 14 ^e eeuwse donjon.
Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW):	Voor de onderzoekslocatie geldt een middelhoge trefkans. ¹⁸
ARCHIS-waarnemingen op de onderzoekslocatie:	Op de onderzoekslocatie zijn in ARCHIS geen archeologische waarnemingen of vondstmeldingen geregistreerd.
CHW:	Volgens de CHW van de provincie Gelderland geldt voor de onderzoekslocatie een hoge archeologische verwachting. ¹⁹
Beleidsdocument gemeente:	Het archeologiebeleid van de gemeente Lochem is nog in ontwikkeling. ²⁰ Wel is er een archeologische verwachtingskaart voor het Waardevol Cultuurlandschap De Graafschap, welke ook Gorssel omvat. ²¹ Volgens deze kaart ligt de onderzoekslocatie in een gebied met dekzandwelvingen en –vlakten. Voor dit gebied geldt een middelmatige verwachting voor archeologische resten uit alle perioden en een verhoogde kans op archeologische vindplaatsen op welvingen en langs de randen van essen. De archeologische resten liggen vlak

¹⁶ StiBoKa 1985, 21. Archis, geraadpleegd d.d. oktober 2011.

¹⁷ Latifiy 2011, bijlage 3.

¹⁸ IKAW2 geraadpleegd via Archis d.d. oktober 2011. IKAW3: Deeben (red.) 2008.

¹⁹ CHW, geraadpleegd via <http://geodata2.prvgld.nl/apps/datahotel/>. De verwachtingswaarde is gebaseerd op de IKAW2 en de verwachtingswaarde zoals berekend door RAAP op basis van de nieuw gedefinieerde vindplaatsen database. Het bestand is voor het Streekplan 2005 vastgesteld door Provinciale Staten op 29 juni 2005 voor een periode van 2005-2015.

²⁰ Telefonische mededeling dhr. A. de Bert (gemeente Lochem), d.d. 12 oktober 2011.

²¹ Scholte Lubberink & Lohof 1998.

	onder het maaiveld en zijn daardoor kwetsbaar.
Waarnemingen en vondstmeldingen in de omgeving: ²²	In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn zes waarnemingen (wnr.) bekend. In het zuidoosten op een afstand van resp. 425 m, 1.000 m en 1.075 m bevinden zich drie waarnemingen met vuursteenvondsten uit het Mesolithicum tot de midden bronstijd (wnr. 3.082, 11.522, 13.764). Op 975 m ZW van de onderzoekslocatie is laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen en op 975 m NW handgevormd aardewerk uit de vroeg-Romeinse tijd. Op een afstand van 1.700 m N bevindt zich mogelijk een urnenveld waar handgevormd aardewerk uit de late bronstijd of vroege ijzertijd is gevonden. Bij een archeologisch booronderzoek op een afstand van 375 m WNW van de onderzoekslocatie (onderzoeksmelding 34.630) werden in drie boringen tot een diepte van 1,20 m enkel verploegde beekerdgronden aangetroffen en geen aanwijzingen voor een archeologische vindplaats.

Historische gegevens

Historische gegevens onderzoeksgebied:	Het dorp Gorssel is waarschijnlijk in de loop van de middeleeuwen ontstaan. Op het grondgebied van de voormalige gemeente Gorssel (de gemeente Gorssel ging in 2005 op in de gemeente Lochem) zijn echter meerdere vondsten gedaan die wijzen op menselijke activiteit vanaf het Mesolithicum in de vorm van grafheuvels en grafvelden.²³ In de late middeleeuwen nam de bevolkingsdruk in de regio toe en werd het potstal-systeem geïntroduceerd. Hierbij werden de landbouwgronden bemest met plaggen en schapenmest uit de potstal. In het vroege voorjaar werd de mest uit de stallen op het land gebracht en in de loop van de eeuwen hoogde zo het bouwland op. De plaggen kwamen van de hoge, droge gronden, waardoor het bos degradeerde en uitgestrekte heidevelden en stuifzanden ontstonden: de zogenaamde woeste gronden.²⁴ In de 13^e eeuw werden marken opgericht om het gebruik van de woeste gronden te formaliseren. Een marke was een onverdeeld grondgebied waar de eigenaren van de boerderijen in het aanliggende buurschap gebruiksrechten hadden. In de omgeving van Gorssel waren de marken toegedeeld naar elf buurschappen, 'de elf marken'. Deze buurschappen zijn later opgegaan in de gemeente Gorssel.²⁵ De kerk van Gorssel werd vermoedelijk in 1448 gesticht. De pastorie (genaamd "oude Pastorie") evenwel staat in de marke Eschede, ca. 2,5 km ten zuiden van de onderzoekslocatie. Dit was een boerderij waarop de pastoor (Gorssel had eerst een katholieke kerk) en later dominee kon boeren en wat extra geld verdienen. Het verhaal wil dat de stenen voor de kerk al klaarstonden bij de Oude Pastorie en dat het de bedoeling was om daar de kerk te bouwen.²⁶ In de 17^e en 18^e eeuw nam de vraag naar wol, onder andere voor de productie van laken, sterk toe. Steeds meer boeren gingen in die tijd over op schapenteelt. Bijgevolg groeide het areaal heide tussen
--	---

²² Archis, geraadpleegd d.d. oktober 2011.

²³ Scholte Lubbering & Lohof 1998, 15 ff.

²⁴ Thijs 2009, 3. Marke Gorsselse Heide (red.), z.j.

²⁵ <http://www.deelfmarken.nl/>.

²⁶ <http://members.chello.nl/g.strookappe/Eesterhoek.htm>.

	Gorssel, Lochem en Zutphen tot 5.000 ha. De welvaart in die periode leidde tot een sterke toename van de bevolking en tot een steeds grotere vraag naar voedsel. Essen werden uitgebreid en de woeste gronden steeds intensiever gebruikt.²⁷ Het potstal-systeem werd toegepast tot de introductie van kunstmest halverwege de 19^e eeuw.
Afbeelding 2: kadastrale kaart (minuutplan) van 1811-1832, Gorssel, sectie E, blad 05, met daarop geprojecteerd de onderzoekslocatie.	
Historische geografie:	De eerste kaart van het onderzoeksgebied is de kadasterkaart van 1811-1832. Hierop staat een boerderij met achterliggende schuur aangegeven op de locatie van de bestaande bebouwing. Ten noorden van de bebouwing, langs de Ketenbosweg, ligt een ca. 15 m brede strook bouwland en ook ten zuiden en westen van de bebouwing is het terrein als bouwland gemarkeerd. Enkel in de noordoosthoek bevindt zich heide (afb. 2). De afzonderlijke delen worden mogelijk door perceelsgreppels van elkaar gescheiden.²⁸ Op de Topografische Militaire Kaart, edities 1844, 1830-1850 en 1850-1864 lijkt de situatie ongewijzigd. Het bouwland wordt door bomen of struiken gezoomd en de heide lijkt te zijn verdwenen. De juiste locatie van de bebouwing is op deze en latere kaarten lastig te bepalen omdat de wegen afwijkende hoeken met de huidige topografie vertonen.²⁹ De bonnebladen van de Topografische Militaire Kaart uit 1867 en navolgende jaren tot en met 1901 geven twee gebouwen weer op de onderzoekslocatie: het ene gebouw zou de eerder genoemde boerderij kunnen zijn, hoewel deze meer naar het noorden verschoven lijkt te zijn, het andere gebouw ligt WNW hiervan aan de Ketenbosweg, ongeveer op de scheiding tussen de huidige percelen 7294 en 8698. Op het bonneblad van 1911 staat weer één boerderij afgebeeld, ongeveer op de plaats van de huidige, terwijl het blad uit 1933 weer twee gebouwen toont in min of meer

²⁷ Marke Gorsselse Heide (red.), z.j.

²⁸ Kadasterkaart (minuutplan) 1811-1832.

²⁹ Topografische Militaire Kaart (veldminuut) 1844; (nettekening) 1830-1850; (bonneblad zw/w) 1850-1864.

	dezelfde constellatie als van voor de kaart van 1911. Ook de grondindeling is veranderd ten opzichte van voor 1911. ³⁰
Bouwhistorische gegevens: ³¹	Raadpleging in KICH (Kennisinstructuur Cultuurhistorie) en van het bouwarchief van de gemeente Lochem heeft voor de onderzoekslocatie geen relevante gegevens opgeleverd. Het dichtstbijzijnde gemeentelijke monument is een woonhuis op ca. 375 m WZW (MIPobj. 16565).

Overige gegevens

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN):	De onderzoekslocatie ligt op de flank van een dekzandrug die naar het noorden en oosten tot een hoogte van ca. 6,50 m + NAP afloopt. De hoogte op de onderzoekslocatie ligt tussen 7,20 m en 7,40 m + NAP.
Huidig of recent gebruik:	Op de topografische kaarten uit de periode 1954-1995 verandert er nauwelijks iets op de onderzoekslocatie. Wel vindt in de loop van de 60er jaren een duidelijke uitbreiding van de bebouwing langs de westzijde van de Ketenbosweg plaats. Ook lijken er met name vanaf 1988 een aantal schuren op de onderzoekslocatie te zijn bijgebouwd. ³² Luchtfoto's geven de huidige situatie weer. ³³ Het huidige gebruik is woonhuis met boomgaard. Op het erf zijn verschillende schuren aanwezig. ³⁴ Rond de boerderij is een parkachtige tuin aangelegd.
Milieukundig onderzoek:	In juli 2011 heeft een verkennend bodemonderzoek plaatsgevonden op de onderzoekslocatie. Hierbij zijn enkele licht verhoogde gehalten, ten opzichte van de streef/achtergrondwaarden, aangetroffen in de puinhoudende bovengrond en het grondwater. De licht verhoogde gehalten geven geen aanleiding voor nader onderzoek. ³⁵

³⁰ Topografische Militaire Kaart (bonneblad – kleur) 1867; 1890; 1894; 1899; 1901; 1911; 1933.

³¹ KICH geraadpleegd d.d. oktober 2011. Het bouwarchief van de gemeente Lochem heeft twee dossiers betreffende de locatie Ketenbosweg 14 uit de periodes 1941-1977 en 1980-heden.

³² Topografische Kaart 1954, 1957, 1966, 1976, 1988, 1995.

³³ Google Earth, opnamedatum 1 januari 2005, geraadpleegd d.d. oktober 2011.

³⁴ Schriftelijke mededeling dhr. J. Vos (opdrachtgever), d.d. 11-10-2011.

³⁵ Latifiy 2011, 14.

5 SPECIFIEKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Ten aanzien van het uitgevoerde onderzoek is een aantal onderzoeksvragen gesteld. De beantwoording van de vragen 1 tot 3 wordt samengevoegd in de specifieke archeologische verwachting. Deze resulteert in een aanbeveling (beantwoording vraag 4, zie hoofdstuk 6).

De onderzoekslocatie ligt op de noordelijke flank van een dekzandrug, in de overgangszone van de hogere gronden naar lager gelegen broekgebieden. Uit de boringen die voor het milieukundig onderzoek op de onderzoekslocatie zijn gezet, alsook uit het gebruik van de locatie als moestuin en akker in de 19^e en 20^e eeuw, kan geconcludeerd worden dat de bovengrond tot op de C-horizont verstoord is. Dit heeft gevolgen voor de specifieke archeologische verwachting, in die zin dat van eventuele sporen enkel de diep ingegraven restanten terug te vinden zullen zijn.

In het algemeen kan op de onderzoekslocatie bewoning hebben plaatsgevonden vanaf het Mesolithicum. Uit vondsten uit de omgeving, met name ten zuidoosten van het plangebied, zijn vuursteenvondsten uit de periode Mesolithicum tot en met de midden-bronstijd bekend. Vondstmateriaal uit de bronstijd-Romeinse tijd is in het noorden en noordwesten van het plangebied verzameld. Meer specifiek komt het materiaal van de hogere delen van de dekzandruggen. De kans om zulke resten op de flank van de ruggen aan te treffen wordt op de archeologische verwachtingskaart van Waardevol Cultuurlandschap De Graafschap voor alle perioden met middelhoog aangegeven. De archeologische verwachting voor deze locatie voor alle perioden tot en met de vroege middeleeuwen wordt daarom als middelhoog ingeschaald.

Er kunnen grondsporen en resten van nederzettingen worden verwacht die kunnen bestaan uit funderingsgreppels en paalkuilen van houten gebouwen, (afval-)kuilen, akkers, erfafscheidingen en perceelgreppels, alsook *off-site* fenomenen (met name infrastructuur zoals wegen) en begravingen. Het te verwachten vondstenspectrum zal voornamelijk bestaan uit hetgeen voor een landelijke agrarische nederzetting gebruikelijk is: voor de prehistorie (fragmenten van) vuurstenen en/of natuurstenen werktuigen (afslagen, klingen; kookstenen) en voor de latere perioden (fragmenten van) vaatwerk van aardewerk (handgevormd en gedraaid), glas en evt. metaal, (delen) van kledingaccessoires en sieraden en, gereedschappen en overige gebruiksvoorwerpen van metaal, hout, been, aardewerk (bijv. spinklosjes, weefgewichten) en natuursteen (bijv. maalsteen), keramisch (baksteen, dakpannen) en/of natuurstenen (leisteel, grind) bouw materiaal. Naast nederzettingenafval kunnen evt. resten worden aangetroffen die te maken hebben met kleinschalige ambachtelijke activiteiten. Ook kunnen houtskool, verbrande leem, organische en ecologische resten (hout, verbrande en onverbrande pollen en zaden) en fosfaat worden verwacht.

Gorssel is in de late middeleeuwen ontstaan. Vondsten uit deze periode zijn op bijna een kilometer afstand ten zuidwesten van het plangebied in de buurt van de kerk van Gorssel gevonden. Theoretisch kan op de onderzoekslocatie – in de periferie – in deze periode bewoning hebben plaatsgevonden. De verwachting op archeologische resten uit de late middeleeuwen is dan ook middelhoog.

Volgens historische kaarten stond er in 1811 op de onderzoekslocatie een gebouw (mogelijk identiek met de huidige boerderij). Op kaarten uit de tweede helft van de 19^e eeuw blijkt dat er ook bebouwing staat langs de Ketenbosweg, ter hoogte van de nieuwe kavel 4. Het is niet uit te sluiten dat ook voor 1811 gebouwen op de onderzoekslocatie hebben gestaan. Sporen van perceelgreppels zijn op de nieuwe kavels 7-9 te verwachten. De verwachting op resten van bewoning en perceelgreppels uit de Nieuwe tijd wordt daarom als hoog aangegeven.

Voor de late middeleeuwen en Nieuwe tijd kunnen bewoningssporen worden aangetroffen in de vorm van muurstructuren, paalkuilen en funderingsgreppels, erfafscheidingen, waterputten, afvalkuilen en *off-site* fenomenen (o.a. wegen, percelingsgreppels). De te verwachten

vondstcategorieën bestaan uit aardewerk (zoals fragmenten van roodbakkend aardewerk en industrieel witgoed), metaal, glas, leer, natuursteen (bijvoorbeeld maalsteen), keramisch bouwmetaal (baksteen, dakpannen) en natuurstenen bouwmetaal (leisteel, grind) en organisch metaal. Archeologische indicatoren kunnen ook bestaan uit steenkool, bot, houtskool en/of een fosfaathoudende laag. Mogelijk kunnen ook restanten van ambachtelijke activiteiten aangetroffen worden.

De kans op het aantreffen van vondsten van organisch metaal en van paleo-ecologische resten is sterk afhankelijk van de bodemgesteldheid ter plaatse. Onverbrande vondsten van organisch metaal en paleo-ecologische resten zullen over het algemeen slechts beneden de grondwaterspiegel kunnen worden aangetroffen. Verbrande vondsten van organisch metaal en paleo-ecologische resten kunnen daarnaast ook in grondsporen worden aangetroffen.

6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Conclusies:	Naar aanleiding van het voornemen om op de onderzoekslocatie aan de aan de Ketenbosweg 14 te Gorssel (gemeente Lochem) nieuwbouw te verrichten is door ArcheoMedia BV, in opdracht van De Cloese Vastgoed BV, een bureauonderzoek uitgevoerd. De resultaten van het bureauonderzoek geven geen aanleiding tot aanpassingen in de voorgenomen bouwplannen op de onderzoekslocatie. Er is weliswaar een middelhoge verwachting op archeologische resten uit de periode Mesolithicum-late middeleeuwen en een hoge verwachting op resten uit de Nieuwe tijd (NTC) in de vorm van bebouwing en perceelsgreppels, maar: van eventuele sporen zullen slechts de diep ingegraven restanten nog aanwezig zijn, wat ten hoogste een onsamenhangend patroon van enkele sporen zal opleveren. En met betrekking tot de Nieuwe tijd: de wetenschappelijke waarde en zeldzaamheid van een gebouw uit de tweede helft van de 19^e eeuw en van perceelsgreppels kan als gering worden ingeschaald.
Aanbevelingen:	Op basis van dit bureauonderzoek wordt een archeologisch vervolgonderzoek op de onderhavige onderzoekslocatie niet noodzakelijk geacht. Met betrekking tot deze aanbeveling dient contact te worden opgenomen met de bevoegde overheid. De kans bestaat dat (vondstarme) archeologische sporen en vondsten in de bodem aanwezig zijn die in de uitvoeringsfase van toekomstige bodemingrepen aan het licht komen. Voor dergelijke vondsten bestaat een wettelijke meldingsplicht ex artikel 53 van de Monumentenwet 1988 en de Wet op de archeologische monumentenzorg. Bij graafwerkzaamheden dient men dan ook attent te zijn op eventuele vondsten. De opdrachtgever verplicht de aannemer(s) om attent te zijn op eventuele vondsten en/of sporen tijdens de werkzaamheden en verplicht hen archeologische vondsten onverwijld te melden bij de bevoegde overheid.

GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), geraadpleegd oktober 2011 via <http://www.ahn.nl/>.

Archeologische Monumentenkaart (AMK), geraadpleegd oktober 2011 via ARCHIS.

Archeologische waarnemingen en vondstmeldingen, geraadpleegd oktober 2011 via ARCHIS.

Deeben, J.H.C. (red.), 2008: *De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, derde generatie*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg, 155).

De Mulder, E.F.J., Geluk, M.C., Ritsema, I., Westerhoff, W.E. & Wong, T.E., 2003. *De Ondergrond van Nederland*. Delft.

Kadasterkaart (minuutplan), 1811-1832: *Gorssel, Gelderland, sectie E, blad 05*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2, november 2010, Gouda.

Latifiy, A.R., 2011: *Verkennd bodemonderzoek, Ketenbosweg 14 te Gorssel*. Amersfoort, Terwolde, Oisterwijk (Acorius rapportnr. 1129004/kk).

Marke Gorsselse Heide (red.), z.j.: De geschiedenis van de Gorsselse heide. Geraadpleegd via <http://www.markegorsselseheide.nl/PDF/MGH-geschiedenis.pdf> d.d. oktober 2011.

Provincie Gelderland, 2009a: *Investeren in het verleden is werken aan de toekomst. Belvoir 3, Cultuurhistorisch beleid 2009 – 2012*. Arnhem.

Provincie Gelderland, 2009b: *De verdieping, achtergronddocument. Provinciaal Beleidskader Archeologie, interim-kader 2009 – 2012, ontwerp-plan*. Arnhem.

Scholte Lubberink, H.B.G. & E. Lohof, 1998. *Provincie Gelderland, WCL-De Graafschap; archeologische inventarisatie en verwachtingskaart (fase A)*. Amsterdam (RAAP-rapport 305).

StiBoKa, 1985: *Bodemkaart van Nederland 1:250.000. Beknopte beschrijving van de kaarteenheden*. Wageningen.

Thijs, W.J.F., 2009: *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen voor vijf locaties langs de Provincialeweg N348 bij Gorssel, Epse en Quatre Bras (2x) in de gemeente Lochem (Gld)*. Geldermalsen (ARC-Rapporten 2009-34).

Topografische Kaart 1:25.000, 1954, 1957, 1966, 1976, 1988, 1995: *Zutphen 33F*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

Topografische Militaire Kaart (veldminuut), 1844: *Veldhoek, getekend door J.A. Besier*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

Topografische Militaire Kaart (nettekening), 1830-1850: *33-2rd*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

Topografische Militaire Kaart (bonneblad zw/w), 1850-1864: *Kaartnummer 33*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

Topografische Militaire Kaart (bonneblad - kleur), 1867, 1890, 1894, 1899, 1901, 1911, 1933: *Eefde, Kaartnummer 414*. Geraadpleegd via www.watwaswaar.nl, d.d. oktober 2011.

BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN

AMK	Archeologische MonumentenKaart. Een kaart waarop vastgestelde archeologische monumenten zijn vermeld.
Archeologische indicator/indicatie	Indicatief archeologisch materiaal, zoals houtskool, verbrande leem, aardewerk en bot, dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats (definitie KNA).
ARCHIS	Archeologisch InformatieSysteem. Een archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) waarin alle onderzoeks- en vondstmeldingen in Nederland geregistreerd staan.
Bevoegde overheid	De overheid, die het selectiebesluit neemt, het Programma van Eisen laat opstellen en goedkeuring verleent aan een eventueel ontwerp (definitie KNA).
CHS	Cultuurhistorisch HoofdStructuur. Een verzameling van overzichtskaarten van archeologische, geologische, historische en landschappelijke waarden voor verscheidene regio's in Nederland.
Complex	Een uit meerdere met elkaar in ruimte, tijd en functioneel opzicht samenhangende structuren en/of individuele sporen (definitie KNA).
Cultuurlaag	Een licht tot sterk humeuze oude bewoningslaag of afvallaag, ontstaan door menselijke activiteit, met archeologische indicatoren.
CCvD Archeologie	Centraal College van Deskundigen Archeologie.
DGPS	Differential Global Positioning System. Meetapparatuur die via satellieten de exacte coördinaten van een locatie inmeet.
<i>Ex situ</i>	buiten de context van de vindplaats.
(Grond)spoor	een ruimtelijk duidelijk begrensbaar verschijnsel ontstaan door menselijke activiteit (bijvoorbeeld een paalkuil, lijksilhouet of muur) of natuurlijke oorsprong (bijvoorbeeld een boomval). Binnen een spoor kunnen verschillende, duidelijk te onderscheiden eenheden voorkomen (definitie KNA).
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Een op geologische structuren gebaseerde kaart van archeologische waarden.
<i>In situ</i>	ter plekke of binnen de context van de vindplaats.
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.
m -mv	meter onder het maaiveld.
m -NAP	meter onder Normaal Amsterdams Peil (: officieel peilmerk).
PvE	Programma van Eisen, goedgekeurd door de bevoegde overheid en de basis van archeologisch onderzoek. Het geeft de probleemstelling en de doelen van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats aan en formuleert de daaruit af te leiden eisen aan het uit te voeren werk.
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

OVERZICHT VAN GEOLOGISCHE EN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische en historische periodisering	Indeling in jaren		Geologische tijdsindeling	Pollenzones	Westland Formatie Standaardindeling	
	jaren	C14 jaren BP			kustgebied	rivieren-gebied
Nieuwe tijd	1950	0	H O L O C E E N	Subatlanticum	Vb 2	Duinkerke III Tiel III (800–heden)
Middeleeuwen	Late Middel-eeuwen	1000				
	Karolingisch Merovingisch	–1000			+ 700	
Romeinse tijd		0			Vb 1	Duinkerke II Tiel II (250–600)
IJzertijd		–2000	H O L O C E E N	Subatlanticum	0	
					Va	Duinkerke I Tiel I (500–200)
Bronstijd	1000	–3000			900	
					IVb ca. 1500	Duinkerke 0 Tiel 0 (1500–1000)
Neolithicum	2000	–4000	H O L O C E E N	Subborea	IVa	Calais IV Gorkum IV (2700–1800)
	3000	–5000			3000	Calais III Gorkum III (3300–2700)
	4000	–6000				Calais II Gorkum II (4300–3300)
Mesolithicum	5000	–7000	H O L O C E E N	Atlanticum	III	Calais I Gorkum I (6000–4300)
	6000	–8000				
	7000	–9000			II	
Paleolithicum	8000	–10000	H O L O C E E N	Praeborea	I	
					–8000	

Bron: Toelichting bij de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000 blad Gorinchem West.
Rijks Geologische Dienst, Haarlem

BIJLAGE 1

Nieuwbouwplan

(bron: opdrachtgever, 2011)

Projekt: Verkaveling Ketenbosweg 14 te Gorssel	datum: 07-06-2011	gewijzigd
	get.:	08-06-2011
	acc.	
	schaal: 1 : 500	
In opdracht van: De Cloese Vastgoed BV & De Berkel Vastgoed BV Lochemseweg 101, 7215 RB Joppe		
	form.: A3	
Onderdeel: NIEUWE SITUATIE	werknr.	blad
		02